

Lunds universitet grundades 1666 och rankas återkommande som ett av världens 100 främsta lärosäten. Här finns 40 000 studenter och 7 600 medarbetare i Lund, Helsingborg och Malmö. Vi förenas i vår strävan att förstå, förklara och förbättra vår värld och människors villkor.

Lund är landets mest populära studieort. Universitetet har ett av Skandinavien's bredaste utbildningsutbud baserat på gränsöverskridande och ledande forskning. Den täta universitetsmiljön stimulerar nätverkande som i sin tur baddar för vetenskapliga genombrott och innovationer. Universitetet har en tydlig internationell profil och har partneruniversitet närmare 70 länder.

Lunds universitet omsätter över åtta miljarder kronor, varav två tredjedelar går till forskning. Vår forskning karaktäriseras av såväl bredd som styrka och fler än trettio av våra forskningsområden anses som världsledande, enligt oberoende utvärderare.

KONTAKT

Helena Perhag, Senior Development Officer

Telefon: 046-222 30 68

helena.perhag@fsi.lu.se

Mats Roslund, Professor of historical archaeology

Telefon: 070-9317605

mats.roslund@ark.lu.se

Torbjörn Ahlström, Professor of historical osteology

Telefon: 046 2227946

torbjorn.ahstrom@ark.lu.se

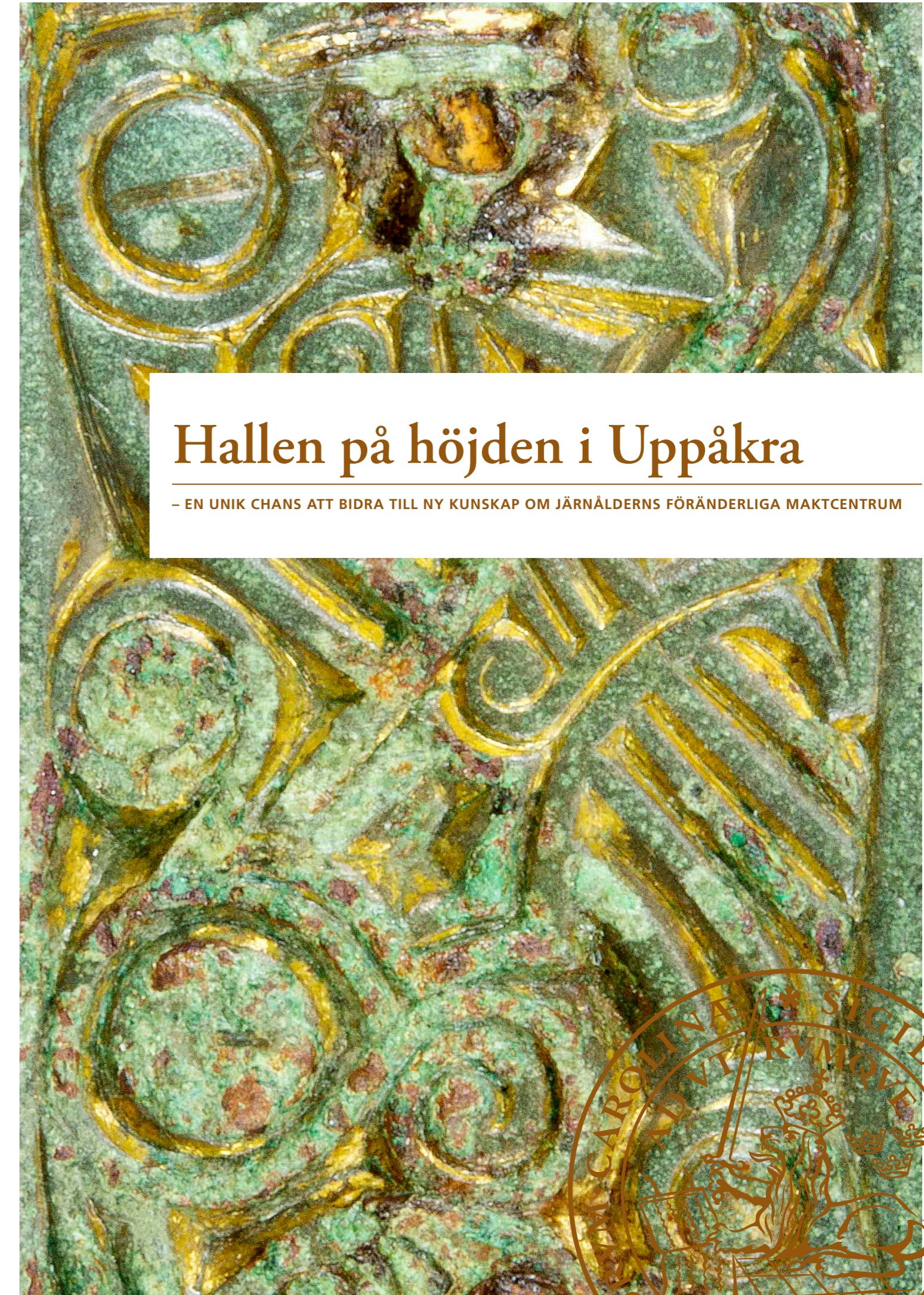
LUNDS
UNIVERSITET

www.lu.se

LUNDS UNIVERSITET

Box 117
221 00 Lund
Tel 046-222 00 00
www.lu.se

Tryckt av Media-Tryck, Lund 2019. Svarsmått tryckstad, 3041 0503

Hallen på höjden i Uppåkra

– EN UNIK CHANS ATT BIDRA TILL NY KUNSKAP OM JÄRNÅLDERNS FÖRÄNDERLIGA MAKTCENTRUM

1. Oden från Uppåkra (foto: Bengt Almgren, LUHM).
 2. Näbbformad fibula, vendeltid.
 3. Ogonbryndbåge till hjälm från vendeltiden.
 4. Ansiktsdetalj från smycke, järnålder.
 5. Nyckel från vikingatiden.
 6. Fågelfibula från vendeltiden.
 7. Fiskfibula från vendeltiden.
- (foton 2 till 7; Paul Eklöv Pettersson)

Nu jagar vi källorna till vad som hände i *Upaccri*

Hur vann man makten under järnåldern? Hur behöll man den? Människorna som byggde och levde i Uppåkra ägde kunskapen om detta. I Uppåkra döljer sig en imponerande byggnad – Hallen på Höjden – där beslutet togs och genomfördes. Strax intill har ett kulthus undersökts, där människorna utövade heliga ritualer under hundratals år.

Första gången platsen nämns är som jordagods *“in upaccri”* i Knut den Heliges gåvobrev till den då nya domkyrkan i Lund år 1085. Både före och efter detta år är det tyst i de skriftliga källorna. Endast arkeologin kan därför ge oss förståelse för dåtidens politiska ambitioner, världsbild och ekonomi. Med naturvetenskapliga metoder i forskningens framkant gräver vi djupare i historien än någonsin varit möjligt. Det vi avslöjar kommer att presenteras i media under tiden vi tar oss genom kulturlagren, som en utställning på Historiska museet i Lund, och som en populärvetenskaplig bok. Högt uppe på höjden i landskapet lyste hallen där skiftande dynastier samlade människor under hela järnåldern. Nu kan du som donator vara med om att avslöja hallens hemligheter!

SÄTE FÖR MÄKTIGA DYNASTIER UNDER TUSEN ÅR

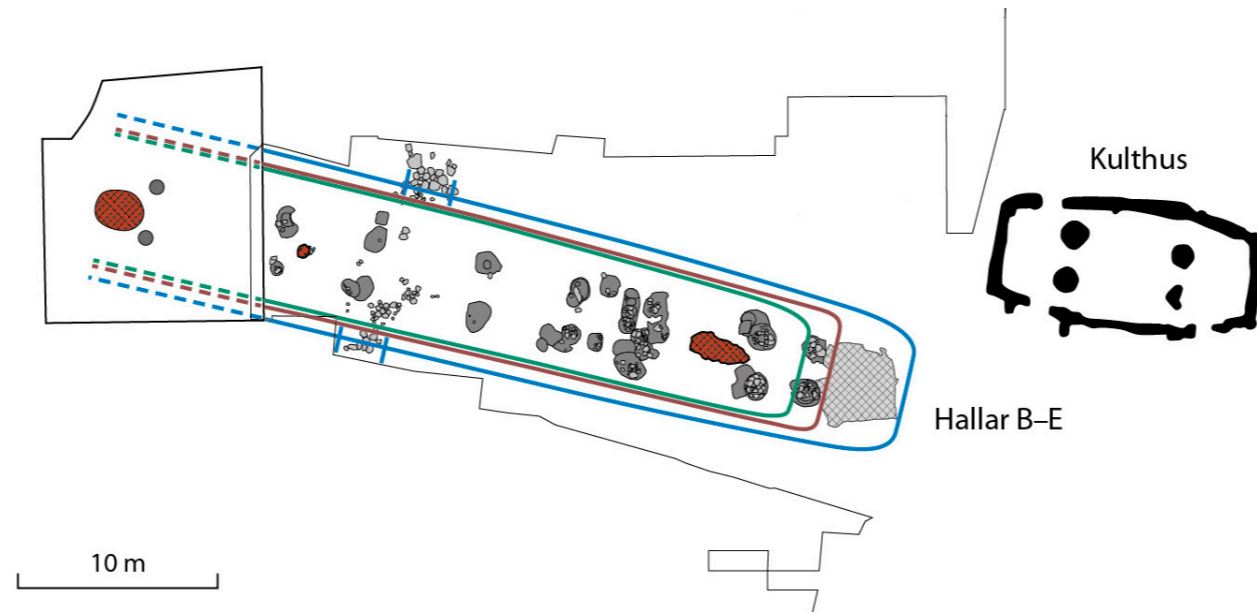
På en plats lika stor som Gamla Stan i Stockholm eller Lunds medeltida stadskärna fanns det ihärdigt försvarade hövdingagodset Uppåkra under järnåldern, från ca 100 f. Kr. till 1000-talet e. Kr. Storleken på bosättning- en är imponerande och den behöver därför undersökas i delar. I blickfånget för vår forskningsinsats med namnet *“Hallen på Höjden – dynastiers residens och domän”* står därför den femtio meter långa hallbyggnad som utgjort huvudsäte för Uppåkragodset. Här höll man hov och bjöd in till samråd.

Det vindomsusade residenset på höjden ingick i en stor jordbruksdomän, som hyste krigare, hantverkare, trälar och gäster. Från ca 200 e. Kr. samordnade man den sakrala makten i ett kulthus. Inspiration hämtade man från romarrikets tempel, samtidigt som man tog intryck av deras människoliknande gudar och militära organisering. Tillsammans med det intilliggande unika kulthuset utgjorde hallen ett fysiskt och mentalt centrum för det omfattande jordagodset, med kontroll över resurser och världsbild. Dyrkan av gudar och deras ättlingar gav Uppåkra en särskild position i Skåne.

MED SMEDEN VÖLUND LYFTER VI FORSKNINGEN OM UPPÅKRA

Vårt forskningsprojekt lägger grunden för historien om godsets etablering och bevarande, med nutida perspektiv och tekniker. Vi studerar regionalt maktutövande utifrån den gröna rikedomen från jordbruk och boskapsskötsel, liksom kontinentala nätverk som byggdes med gåvor av ädla metaller. Frågorna vi ställer berör maktens etablering och de sociala processer under järnåldern som omfördelade eller bevarade den. Uppåkra kommer som kulturarv att förvåna och förtjusa generationer efter oss.

Bland de föremål som hittats intill hallen finns ett beslag som föreställer Völund smed. Denna mytiske hantverkare byggde vingar av metall och flög ifrån sin

fångvaktare. Völund visade att det går att lyfta från marken mot nya höjder om kunskap, medveten metodik och genialitet smids samman. Vi lyfter därför Uppåkra som en unik plats där det särpräglade regionala mötte andra uttryck för makt och livsmönster från kontinenten. Vi vill skriva ekonomisk och politisk historia för järnåldern utifrån lokala resurser, innan städer och stat etablerats. Projektet kommer att starkt utöka kunskapen om järnålderns samhällsdynamik i södra Sverige och fungera som en referenspunkt för kommande undersökningar i regionen och på kontinenten. Resultaten kommer att få stor internationell uppmärksamhet.

Vi vet vad vi är ute efter, men hur finner vi informationen, och vad kan vi få fram?

GULD OCH GRANATER- MED PRÄKTIGA SMYCKEN BYGGDES NÄTVERK

Uppåkra är Skandinavien enda bosättning med lämningar från *hela* järnåldern. Vi kan därför på ett ojämförligt sätt nå processerna i samhällsbygget under 1000 år. Vi befinner oss i den tid då klokt nätverkande vävde samman Skåne med romerska gränsområden, folkvandringstida hövdingar och merovingiska kungar. Vi följer också skiftet under vikingatid då fornnordisk rit ersattes av kristen tro. I en noga utvald *“tårtbit”* på 800 kubikmeter kulturlagren gömmer sig arkivet med tidens skiftningar som vi vill undersöka.

Arkeologer i Europa får något drömmande i blicken när de hör ordet Uppåkra. Rikedomen på föremål är välkänd då de 10 000-tals smycken och produktionsrester som hittats vid metalldetektering exponerats vid internationella utställningar. Metallföremålen ger oss en stabil grund för tolkningar av platsens egen produktion och yttre kontakter. Bland tingen hittar vi även fragment av glasbägare, pärlor och andra föremål som platsen är så rik på. Särskilt de importerade sakerna ger möjlighet att

sammanföra fjärran regioner med Uppåkra. Råvaror och lyximport var en viktig del av maktspelet för järnålderns dynastier. Istället för att girigt hålla fast vid exotiska ting, delade man dem till sitt följe för att försörja och snärja.

Även kulturlagren innehåller enormt mycket information. Lämningarna avslöjar kulturmönster på både lokal och regional nivå. Från den skiktade *“tårtbiten”* av jord går det att dra slutsatser om ritualer och ekonomi. För det första dokumenterar vi hur hallen har använts genom järnåldern. På lokal mikronivå studerar vi rumsindelning, hushållets aktiviteter och lämningar efter vardag och fest. För det andra har omgivningarnas odling, djurhållning, omvärldens klimatpåverkan och information om hela bosättningen kapslats in i jorden.

JORDEN ÄR GULDET! – NATURVETENSKAPLIGA METODER GÖR DET OSYNLIGA SYNLIGT

Uppåkra är känt för sin rikedom på smycken och guld-föremål. Trots det vet vi arkeologer att de största upptäckterna gömmer sig i ett mindre uppmärksammat källmaterial. Kulturlagren själva bär mycket information, därför gör vi särskilt tydlig prioritering av frågor om ekologi, ekonomisk flexibilitet och närmiljö. Genom noggrann utgrävning och dokumentation avtäckes vi lager efter lager av mänskliga handlingar medan vi tar oss ner genom tiden. Idag kan vi göra mer av våra analyser av lagren än tidigare. Vi vill vara innovativa och forma framtidens fältarkeologi med de senaste naturvetenskapliga metoderna. Det gör vi i samarbete inom Lunds universitet med MAXLab IV, ESS och andra laboratorier där röntgen och synkrotronljus avslöjar material och beståndsdelar ner till elektronnivå. Analys av ben, växtrester, pollen och mikroskopiska föremålsrester avslöjar mönster för djuravel, växtodling och rumsindelning i hallen. Ötillverkning kan beläggas genom närvaro av sockerkristaller i mältat korn. Får vi möjligheten kan vi till och med hitta DNA från

den kvinna som på vintergillet år 420 spottade på golvet i hallen. Vi kan komma åt vad hon åt, var djuren kom ifrån och hur de mädde. Vi söker efter förglasad aska, nedfallen då den stora katastrofen drabbade Världen år 536. Det vi finner dokumenteras med nyskapande digital teknik, som ger oss möjlighet att återge lämningarna i 3D för rapporterna. Här ligger Institutionen för arkeologi och historia internationellt i framkant av utvecklingen.

FINANSIERINGSBEHOV – HUR UNDERSÖKER MAN EN HALL SOM BYGGDES OM UNDER 1000 ÅR?

Lämningarna efter den ständigt återuppbyggda hallen befinner sig på en yta av 35 meter gånger 15 meter, med ett djup på 1,5 meter. Vi kan dessutom ansluta till kulthuset som undersökts under 2000-talet, så att tolkningarna för de båda byggnaderna synkroniseras. De ca 800 kubikmeterna kulturlagren är ett ordentligt stycke Skåne som på fyra år ska avlockas sin information. För att kunna hantera uppdraget behövs naturvetenskaplig expertis samt de bästa arkeologerna som finns att få. Organisationen bygger på professionens bästa erfarenheter från uppdragsarkeologin.

Två personer har det arkeologiska, respektive det naturvetenskapliga huvudansvaret. De företräder projektet inom vetenskapssamhället, inför allmänheten och förankrar det hos antikvariska myndigheter. De ansvarar också för att en rapport avges efter varje år samt att slutpublikation föreligger efter fyra år.

En utgrävningsledare ansvarar för arbetet i fält. Fem arkeologer arbetar under fältsäsongen med utgrävning, dokumentation, registrering och rapportering. Var för sig har dessa sina kunskapsfält (t.ex. glas, keramik, metallhantverk etc.) som sedan ligger till grund för syntesen och slutpublikationen under det fjärde året. Till specialisterna hör dessutom en osteolog som identifierar och registrerar benmaterialet, en stratigraf/mikroarkeolog som dokumenterar lagerbildningen och utför mikroarkeologiska analyser, en arkeobotaniker som ansvarar för insamling och analys av fröer, samt en digital arkeolog med ansvar för inmätning av fynd samt 3D-rekonstruktioner.

Medan undersökningarna genomförs finns hela tiden ett öppet fönster för allmänheten genom Historiska museet vid Lunds universitet och Uppåkrastiftelsen. Dessa båda aktörer har pedagogisk verksamhet som sprider kunskapen om platsen långt bortom landskapsgränsen. Museet är dessutom ansvarigt för konservering och exponering av de föremål som vi finner. Vi kommer också att etablera samarbete med media, som olika produktionsbolag för radio och TV, dagstidningar och andra digitala kanaler. Exponering kommer också att ske genom den digitala plattform där undersökningen kan följas vecka efter vecka. Som avslutning kommer projektet att levandegöras som en utställning vid Histo-

riska museet vid Lunds universitet, tillsammans med en populärvetenskaplig publikation.

Tolv personer kommer alltså att vara engagerade i denna fleråriga omfattande insats i fält. Behovet för att genomföra detta stora arbete är 50 miljoner kronor fördelade på fyra år, vilket innebär 12,5 miljoner kronor per år.

NU ÄR JÄRNÅLDERNS TID I UPPÅKRA!

Med satsningen på järnåldersresidenset i Uppåkra kan platsen dyrkas upp för ny förståelse för Skåne och Sydskandinavien under en tid då följn samlades i hallarna, då man blotade till människolika gudar i kulthus och då riken bildades. Birka och Gamla Uppsala har länge fått stå i fokus. Uppåkra står ut som en ojämförligt centralare och rikare plats som väntar på att nyansera historien om järnålderns människor i Skandinavien. Arkeologin som vetenskap bjuder dessutom på många oförutsedda överraskningar under arbetets gång. Det är dags att vi tillsammans går på djupet med de hemligheter som göms i den feta myllan.

